

Wanda Grelowska

Organizacja czasu wolnego i obowiązków domowych dziecka w kontekście rezultatów edukacyjnych

Edukacja Elementarna w Teorii i Praktyce : kwartalnik dla nauczycieli nr 3, 11-17

2007

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Bibliografia:

- Czajka S., *Z problemów czasu wolnego*, Warszawa 1979.
- Demel M., Humen W., *Wprowadzenie do rekreacji fizycznej*, Warszawa 1970.
- Gąsior H., *Wychowanie pozaszkolne a kultura czasu wolnego uczniów*, Katowice 1973.
- Izdebska J., *Czas wolny dzieci miejskich i wiejskich*, [w:] *Czas wolny dzieci i młodzieży w Polsce*, red. K. Przeclawski, Warszawa 1979.
- Kamiński A., *Czas wolny i jego problematyka społeczno-wychowawcza*, Wrocław 1965.
- Pilch T., *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. I, Warszawa 2003.
- Raczkowska J., *Znane i nowe problemy czasu wolnego*, „Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze” 2000, nr 5.
- Szczepański J., *Elementarne pojęcia socjologii*, Warszawa 1970.
- Świerzińska K., *Czas wolny to problem pedagogiczny*, „Edukacja i Dialog” 2004, nr 2.
- Toczek-Werner S., *Podstawowe pojęcia*, [w:] *Podstawy rekreacji i turystyki*, red. S. Toczek-Werner, Wrocław 2002.

dr hab. prof. AJD Wanda Grelowska
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

ORGANIZACJA CZASU WOLNEGO I OBOWIĄZKÓW DOMOWYCH DZIECKA W KONTEKŚCIE REZULTATÓW EDUKACYJNYCH

Zycie współczesnego człowieka nabiera przyspieszenia. W obliczu wzrastającej liczby codziennych obowiązków, które niejednokrotnie przekraczają możliwości dorosłych i dzieci, szczególnego znaczenia nabiera umiejętność gospodarowania czasem wolnym.

W sytuacji dziecka z klas I–III sposób spędzania wolnego czasu niezupełnie jest dowolny. Podlega bowiem rygorom narzucanym przez dorosłych, ich kontroli i ocenie. W historii wychowania pozaszkolnego nie znajdujemy wystarczającej liczby publikacji i badań, które w sposób priorytetowy traktowałyby tematykę obejmującą „czas pozalekcyjny”. Dopiero pod koniec XIX wieku w Paryżu zorganizowano konferencję naukową poświęconą zagadnieniom czasu wolnego

najmłodszych¹. W Polsce problem ten został podjęty na gruncie badawczym dopiero w I połowie XX wieku. Z kolei lata pięćdziesiąte i sześćdziesiąte ukazały obraz czasu wolnego w środowisku dzieci zamieszkałych na wsiach². Badania z lat siedemdziesiątych doprowadziły do sformułowania wniosków³, w których wyrażony został niepokój z powodu nadmiaru obowiązków uczniowskich.

W odpowiedzi na wyniki własnych badań B. Wilgocka-Okoń⁴ postuluje optymalizację pracy szkoły w kontekście czasu wolnego. Do dziś nie traci na aktualności wezwanie do takiego wychowania młodych ludzi, by w przyszłości racjonalnie mogli gospodarować swoim czasem.

Trudniej natomiast odnaleźć analizy badawcze obejmujące organizację czasu wolnego w kontekście wyników dydaktyczno-wychowawczych. Dlatego też podjęto takie badania wśród dzieci klas trzecich na wsi i w mieście⁵.

Uczeń klasy trzeciej to dziesięciolatek, który najwięcej czasu wolnego spędza z rodziną. Warto zatem w celu ukazania określonych uwarunkowań dokonać prezentacji współczesnej rodziny w Polsce. Jej funkcjonowanie jest nierozzerwalnie związane z lawiną przemian dokonujących się w społeczeństwie. Konieczne wydaje się także uwzględnienie kondycji rodziny, w tym: dość niski poziom życia materialnego, częściej niż dotychczas występujące rozwody, co owocuje nieprawidłowościami w funkcjonowaniu rodziny niepełnej i zrekonstruowanej. Niska świadomość wychowawcza rodziców oraz brak umiejętności pracy z dzieckiem to także często występujące problemy życia rodzinnego. Jednak mimo ukazanych zagrożeń, w społeczeństwie polskim rodzina stanowi szczególną wartość. Tradycyjny jej model do dziś obowiązuje, zwłaszcza na wsi. Wyróżnia się rygorystycznie przestrzeganiem podziałem obowiązków między członkami rodziny. Dotyczy to również sposobu spędzania czasu wolnego.

W zetknięciu z różnorodnymi komplikacjami, które wypływają z uwarunkowań wewnątrzrodzinnych, ta podstawowa i naturalna grupa społeczna dąży do zaspokojenia biologicznych i psychicznych potrzeb. W wielu rodzinach udaje się osiągnąć coraz wyższy poziom życia. Współcześnie zmieniła się też organizacja życia prywatnego rodziny. Wiele sytuacji i okoliczności coraz szerzej umożliwia jej członkom wspólną konsumpcję treści kultury masowej i wspólne spędzanie wolnego czasu. Niewątpliwie sprzyja temu upowszechnianie prywatnych środków transportu na coraz szerszą skalę. Przywracaniu rodzinie zachwianej równowagi, a w tym społecznych i moralnych wartości, służy wspólne rodzinne świętowanie. Pozytywnym zjawiskiem stają się wyprawy za miasto w gronie najbliższych. Warto to zjawisko podkreślić w obliczu nadmiaru czasu spędzanego przed telewizorem. W arsenale popularnych form spędzania wolnego czasu można umieścić poza tym

¹ K. Czajkowski, *Zarys historii wychowania pozaszkolnego*, Warszawa 1970, s. 42–50.

² W. Szczerba, *Szkoła na wsi*, Warszawa 1957.

³ B. Wilgocka-Okoń, *Obciążenia ucznia a optymalizacja pracy szkoły*, Warszawa 1976.

⁴ Tamże.

⁵ Badania przeprowadzono w grupie 89 uczniów klas trzecich województwa mazowieckiego.

sluchanie radia, czytanie ksiazek i czasopism, zajecia amatorskie. Jednak transformacja ustrojowa poszerzyla oferte kulturalna i przyczynila sie do zmiany warunkow uczestniczenia w kulturze. Jednoczesnie nastapil proces jej komercjalizacji. Towarem uczyniono dobra kultury, zas prawa rynku przejel funkcje dystrybutora. Sytuacja taka wywolala oczywista zaleznosc miedzy warunkami materialnymi a dostepem do wartosci kultury. Miejsce kultury w zyciu spolecznym naszego kraju uleglo niekorzystnej zmianie. Wzorcami sukcesu zyciowego jawi sie obecnie przedsiebiorczosc i konkurencyjnosc. Sa one odlegle od wartosci preferowanych przez kulture humanistyczna, glęboko zakorzeniona w polskiej tradycji. Jednoznaczny i jednolity ideal wychowawczy zastapiono „brakiem idealu”. Próby poszukiwania wartosciowych wzorców konczą sie czesto niepowodzeniem, zarowno wśród dzieci, mlodziezy jak i pedagogów. Sytuacje te paradoksalnie pogłębia różnorodnosc rozwiązań otrzymywanych na drodze rewolucji informatycznej. Rozwój cywilizacyjny niewatpliwie obejmuje cały świat, jednak Polacy mieli mniej czasu na przystosowanie sie do przemian, które dokonywaly sie w Europie i Ameryce na przestrzeni kilkadziesieciu lat.

Zmieniajacy sie model rodziny oznacza różny od tradycyjnego rozklad obowiazków przeznaczonych dla domowników. Coraz częściej zaciera sie granica podzialu na prace „męskie” i te zarezerwowane wylacznie dla dziewcząt i kobiet. Opisany przydzial rol dotyczy w przewazajacej wiecejosci mlodziezy i dzieci starszych.

Tabela 1. Obowiazki domowe dziecka, a jego osiagniecia w nauce w opinii rodzicow i dzieci

Symbol	Obowiazki domowe dziecka	Osiagniecia w nauce											
		Wysokie				Przecietne				Niskie			
		Rodzice		Dzieci		Rodzice		Dzieci		Rodzice		Dzieci	
		m	w	m	w	m	w	m	w	m	w	m	w
a	Tak	87,5	90,9	87,9	90,1	89,9	90,1	84,2	90,2	99,2	98,9	99,4	99,9
b	Nie	12,5	9,1	12,1	9,9	10,1	9,9	15,8	9,8	0,8	1,1	0,6	0,1

Oznaczenia: m – miasto; w – wieś

Dane w tabeli zostaly wyrazone w procentach.

W badanych grupach oceny, rodzice i ich dzieci twierdza, ze w czasie wolnym wykonuja obowiazki wychodzace poza zakres nauki. Procent pozytywnych odpowiedzi – „tak” przekracza 90 bez względu na poziom osiagnieć szkolnych. Jednak wnikliwa analiza danych ujawnia pewne szczegoly. Wiecej pozytywnych deklaracji widać w wypowiedziach dzieci, co oznacza, iz rodzice nie zawsze potwierdzaja ich udzial w pracach domowych.

Wyraznie widać, i to niezaleznie od poziomu oceny, ze dzieci wiejskie aktywniej uczestnicza w wykonywaniu obowiazków domowych w tzw. czasie wolnym od nauki. W przeprowadzonych wywiadach podkreślaja, ze tego czasu nie moga

nazwać wolnym, gdyż niejednokrotnie prace domowe wykonywane są przez nich pod przymusem.

Dość wyrównany poziom deklaracji zauważa się w wypowiedziach rodziców i ich dzieci, wyrażających przeczącą odpowiedź w kwestii dotyczącej wykonywania obowiązków domowych. Z badań wynika, że dzieci, które nie są obciążone pracami domowymi związanymi z prowadzeniem domu (pranie, sprząatanie, gotowanie) i opieką nad rodzeństwem, wcale nie osiągają lepszych wyników w nauce niż ich koledzy, którzy takie zadania wykonują. Nasuwa się tu prosty wniosek, że udział dziecka w wykonywaniu zajęć w gospodarstwie domowym przynosi relaks i odprężenie w sensie intelektualnym, a co za tym idzie sprzyja osiągnięciu sukcesów w nauce.

Spoglądając jednak na wyniki w tabeli 2 zamieszczone na poziomie ocen niskich, można wnioskować, że niektóre dzieci, zarówno pochodzące z miasta, jak i te, które żyją na wsi mogą być nadmiernie obciążone obowiązkami domowymi. Brakuje wówczas czasu na naukę oraz na wypoczynek i rozwijanie zainteresowań. Uczestnictwo w kulturze badanych dzieci ma charakter prywatny, co wiąże się nierozłącznie z zaangażowaniem członków rodziny, grup rówieśniczych, ale też coraz częściej wyłącznie przy udziale środków masowego przekazu. Rodzaje tych oddziaływań i ich natężenie poddano badaniu. Wyniki zostały zebrane w tabeli, w której zamieszczono wypowiedzi rodziców, jak i opinie ich dzieci. Analizy ukazują również zróżnicowanie środowiska miejskiego i wiejskiego.

Tabela 2. Sposoby spędzania czasu wolnego, a osiągnięcia dydaktyczne uczniów

Symbol	Sposoby spędzania czasu wolnego	Osiągnięcia w nauce											
		Wysokie				Przeciętne				Niskie			
		Rodzice		Dzieci		Rodzice		Dzieci		Rodzice		Dzieci	
		m	w	m	w	m	w	m	w	m	w	m	w
a	z rodzicami	8,7	10,2	10,1	8,4	8,1	1,2	8,2	2,1	1,7	1,0	1,0	–
b	z kolegami	1,4	0,7	2,7	16,3	9,1	10,4	10,1	16,7	17,1	17,4	16,3	16,1
c	na podwórzu	11,2	7,4	7,0	8,0	10,9	13,1	12,4	8,9	1,4	1,8	2,4	3,9
d	czytanie książek	10,2	8,1	10,0	8,7	4,9	5,9	7,2	3,1	1,0	1,7	0,3	0,9
e	TV, video	6,0	5,8	4,9	3,6	4,2	4,6	5,4	4,9	0,6	1,1	0,5	1,5
f	sport	2,0	1,1	5,1	3,1	7,8	0,8	3,3	3,4	0,9	0,8	0,2	1,1
g	hobby	3,4	0,5	2,8	1,0	1,6	1,9	0,8	1,9	0,6	0,8	0,7	–
h	brak czasu	0,6	2,8	2,1	1,8	0,3	0,8	1,7	1,6	0,3	0,9	1,1	1,3
i	nie wiem	5,1	8,1	–	–	5,3	5,9	–	–	1,1	0,1	–	–

Oznaczenia: m – miasto; w – wieś

Dane zawarte w tabeli zostały wyrażone w procentach.

Prywatny i domowy sposób spędzania czasu wolnego przez uczniów klas trzecich odzwierciedla udział w kulturze osób dorosłych, żyjących na wsi i w mieście. Wydaje się, że dzieci powielają wzorce postępowania swoich rodziców, naśladowując „telewizyjny styl życia”, czytanie książek przez dorosłych itp.

Podstawowe warunki do indywidualnego spędzania czasu wolnego istnieją zarówno w mieście, jak i na wsi, i choć można zauważyć różnice środowiskowe, nie we wszystkich parametrach są one znaczące, a niektóre – dawniej bardzo istotne – w sposób zaskakujący się zatarły. Przede wszystkim ilość czasu wolnego, którym dysponują badane dzieci jest dość zbliżona w środowisku miejskim i wiejskim. Świadczy to o zasadniczej poprawie sytuacji dzieci pochodzących ze wsi. Chociaż miejscy koledzy rzadziej pomagają w gospodarstwie domowym, to bilans czasu wolnego dla obu środowisk jest zbliżony i wynosi: w dzień powszedni około 3 godziny, w soboty, niedziele i święta około 6–7 godzin.

Sprzęt audiowizualny, w jaki wyposażone są gospodarstwa domowe znajduje się we wszystkich domach. Różnica dotyczy tylko standardu, który jest wyższy w mieście niż na wsi. Dość powszechnym sprzętem obecnym w domach jest magnetowid, aczkolwiek częściej wyposażone są w ten sprzęt gospodarstwa miejskie. Z kolei dostęp do komputera deklaruje około 90% rodzin miejskich, gdy tymczasem młodzi mieszkańcy wsi mają ich o połowę mniej. Wielu badanych zaznacza jednak, że zaopatrzenie szkół wiejskich w sprzęt informatyczny, zapewnia im dostęp do Internetu i pozwala korzystać zarówno z programów rozrywkowych jak i edukacyjnych. W ten sposób, chociaż częściowo, zacierają się różnice między miastem a wsią.

We wszystkich domach (miejskich i wiejskich) znajdują się księgozbiory. Różnice dotyczą ich liczebności i częstotliwości korzystania z ich zasobów, co znajduje swe odzwierciedlenie w osiągnięciach szkolnych uczniów. Wszechwładne promowanie telewizji nie znalazło swego odzwierciedlenia w badanych grupach. Wyniki analiz pokazały, że częściej czytają dorośli i dzieci, niż wynika to z powszechnego, dość utartego przekonania o pierwszeństwie obrazu nad słowem pisanym. Wysoka ranga czytania w hierarchii czynności wypełniających czas wolny dziecka nie idzie w parze z upodobaniami czytelniczymi skierowanymi na rozwój poznawczy. Motywację do czytelnictwa odnajdują dzieci raczej na płaszczyźnie emocjonalnej.

Wspólne spędzanie czasu z rodzicami (przeciętnie ok. 9%) oraz z kolegami nie oznacza co prawda uczestnictwa w kulturze, można natomiast przypuszczać, że te kontakty prowadzą do wzmacniania więzi rodzinnych i rówieśniczych.

Udział w kołach zainteresowań i zespołach artystycznych, czy rozwijanie zainteresowań na polu indywidualnych działań zadeklarowało w badaniach około 2% respondentów. Przyczyn tego stanu rzeczy można upatrywać w nieciekawych ofertach szkół i placówek pozaszkolnych, a także w braku zainteresowania ze strony rodziców, opiekunów i nade wszystko w trudnościach

finansowych. Wyraźne odzwierciedlenie zaznacza się na tym polu w środowisku wiejskim.

W badanej próbie dokonano analizy tylko niektórych sfer oddziaływań zachodzących w czasie wolnym, które prawdopodobnie tworzą obraz badanego zjawiska. Oddziaływania rodziców obejmują również swym zasięgiem zainteresowanie życiem osobistym dziecka, co nieodłącznie wiąże się z postępami w nauce. Czas spędzany w młodszym wieku szkolnym z rodzicami i innymi członkami rodziny jest dla dziecka szczególnie cenny. Wybujala wyobraźnia, plastyczna pamięć i wielka ochota do poznawania świata dają nieograniczone możliwości rozwoju i zacieśniania więzi. Te procesy mają szansę doskonalenia właśnie w czasie wolnym.

Na wyróżnienie zasługują tu zwłaszcza dwie płaszczyzny rozwojowe: emocjonalna i społeczna.

Warto zatem zachęcić rodziców do skorzystania z kilku rad, które pomogą w edukacji i wychowaniu dzieci. Wyróżnienie ich pozwoli na gromadzenie środków i nade wszystko wygospodarowanie czasu wolnego do ich realizacji.

1. Częste i wnikliwie prowadzone rozmowy pozwalają rozpoznać zakres dziecięcych oczekiwań.
2. Obserwacja dziecka w toku zabawy sprzyja poznaniu jego sfery emocjonalnej.
3. Udział we wspólnych grach w gronie rówieśników ukazuje obraz kontaktów społecznych ucznia.
4. Dobra organizacja czasu wolnego pozwoli odkryć jego możliwości i indywidualne preferencje.
5. Planowanie czasu wolnego wspólnie z dzieckiem daje mu odczucie współodpowiedzialności, zwiększa też poczucie własnej wartości.
6. Uwzględnianie opinii i sądów młodszego członka rodziny zaowocuje w przyszłości umiejętnością słuchania innych i mówienia o swoich problemach.
7. Organizacja czasu wolnego powinna też uwzględniać formy kształcące wrażliwość na świat, dostrzeganie piękna, co prowadzi do rozwoju estetycznego jednostki.
8. Wspólne prace plastyczne nie tylko pobudzą wyobraźnię, rozwiną talenty, ale też zacieśnią więzi rodzinne.
9. Wspólne organizowanie czasu wolnego z dalekimi krewnymi przybliży nieznane miejsca, ale przede wszystkim zaznajomi z historią rodziny.
10. W obliczu dominującej funkcji telewizji, warto dokonać radykalnych zmian i zastąpić tę formę spędzania wolnego czasu wspólnym wyjściem do kina, teatru, opery.

Reasumując, trzeba podkreślić, że to rodzina kształtuje wzorce, nawyki i umiejętności wykorzystywania czasu wolnego. To na jej gruncie dokonuje się dobór form, to wreszcie ona – rodzina wyznacza przydział środków na rozwój własnych dzieci. Należy zatem pamiętać, że nie ilość wspólnie spędzonego czasu

pozytywnie wpływa na rozwój dziecka i jego rezultaty dydaktyczno-wychowawcze, a umiejętność racjonalnego korzystania z najlepszych wzorów wypoczywania.

Wanda Grelowska

Bibliografia:

- Bishop G. D., *Psychologia zdrowia*, Wrocław 2000.
Budajczak M., *Edukacja domowa*, Poznań 2002.
Cudak H., *Szkiełce badań nad rodziną*, Kielce 1995.
Czajkowski W., *Zarys historii wychowania przedszkolnego*, Warszawa 1970.
Feinberg W., Soltis J. F., *Szkoła i społeczeństwo*, Warszawa 2000.
Lewis G., *Jak wychowywać utalentowane dziecko*, Poznań 1998.
Nikitorowicz J., *Kreowanie tożsamości dziecka*, Gdańsk 2005.
Osmańska-Furmanek W., Furmanek M., *Pedagogika mediów*, [w:] *Pedagogika* t. 3, red. B. Śliwerski, Gdańsk 2006.
Pomykało W., *Encyklopedia pedagogiczna*, Warszawa 1993.
Radziejewicz-Winnicki A., *Spółczesność w trakcie zmiany*, Gdańsk 2005.
Scott Ridley D., Walther B., *Jak nauczyć dzieci odpowiedzialności*, Gdańsk 2005.
Szczerba W., *Szkoła na wsi*, Warszawa 1957.
Śliwerski B., *Pedagogika dziecka*, Gdańsk 2006.
Wilgocka-Okon B., *Obciążenia ucznia a optymalizacja pracy szkoły*, Warszawa 1976.

dr Irena Jarzyńska
Instytut Edukacji Przedszkolnej i Szkolnej
Akademia im. J. Długosza w Częstochowie

ROZWIJANIE ZAINTERESOWAŃ PRZYRODNICZYCH DZIECI W WIEKU PRZEDSZKOLNYM

WSTĘP

Celem edukacji przyrodniczej w przedszkolu jest zbliżenie dziecka do środowiska naturalnego, kształtowanie właściwego, opiekuńczego stosunku do roślin i zwierząt oraz doprowadzenie do zrozumienia stanowiska i roli człowieka w przyrodzie. Dzieci w okresie przedszkolnym są prawdziwymi badaczami